

Sokakta Çalışan ve Çalışmayan İlköğretim Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Programındaki Değerlere İlişkin Algıları¹

Arş.Grv.Ferat Yılmaz
Dicle Üniversitesi-Türkiye
yilmazferat@hotmail.com

Arş.Gör.Selin Göçen
Dicle Üniversitesi-Türkiye
selingocen@gmail.com

Yrd.Doç.Dr.Fatih Yılmaz
Dicle Üniversitesi-Türkiye
fatih.yilmaz@dicle.edu.tr

Özet

Değerler, kişisel bütünlüğümüzü oluşturur ve toplumsal bir birliktelik sağlar. Toplumun çoğunluğu, insanların birbirlerine nasıl davranacaklarını belirleyen bu değerlere uymalıdır. Ama son zamanlarda yapılan değerlendirmeler, durumun böyle olmadığını göstermektedir. Değerlerin yozlaştığı ve anlamını daha fazla yitirmeye başladığı günümüzde, ulusların değer sistemlerinde hızlı bozulmalar meydana gelmektedir. Bu durum, değerler eğitimi gerekli kılmaktadır. Değerler eğitimi için en uygun zaman aralığı 1-5. sınıf, en uygun ders ise Sosyal Bilgiler Dersi'dir. Bu derste, öğrencilerin adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerini kazanması hedeflenmektedir. Bu değerlerin edinimi için eğitimciler olarak uygun dersi ve uygun yaş aralığını kontrol edebilme şansı bulunmaktayken; değer eğitiminde çok önemli olan "çevre" etmenini ve farklı çevrelerden gelen kültürel uyarıcıları kontrol edememekteyiz. Kontrol edilemeyen çevrelerden biri de sokaklardır. Dolayısıyla, sokaklarda yaşayan ya da çalışan çocuklar değer edinimi açısından diğer çocuklara göre farklılık gösterebilir. Bu araştırmada, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'yla kazandırılması öngörülen değerlere ilişkin sokakta çalışan ve çalışmayan çocukların algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Nitel araştırma yaklaşımı ile yürütülen araştırma, aşırı ve aykırı durum örnekleme yöntemi ile belirlenmiş sosyo-ekonomik düzeyi alt seviyede olan okullarda öğrenimine devam eden 35'i sokakta çalışan ve 35'i çalışmayan 70 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Örnek olay metinleri ile elde edilen veriler, içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Araştırmada sokakta çalışan ve çalışmayan öğrencilerin, ilgili örnek olaylar karşısında adil olma, barış, dayanışma, duyarlılık, hoşgörü, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sorumluluk, temizlik ve yardımseverlik değerlerine ilişkin olumlu görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bilimsellik, dürüstlük, estetik ve sevgi değerlerinde ise sokakta çalışmayan öğrencilerin ilgili örnek olaylar karşısında bu değerleri vurgulama sıklıklarının daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Sokakta çalışmayan öğrencilerin örnek olaylar karşısında en az vurguladığı değerler, temizlik ve bilimsellik değerleri iken; sokakta çalışan öğrenciler tarafından en az vurgulanan değerler estetik ve bilimsellik değerleridir. Bu çalışmadan elde edilen bulgulardan yola çıkılarak öğretmenlerin gerek Sosyal Bilgiler dersinde gerekse diğer derslerde temizlik, bilimsellik ve estetik değerlerine daha çok vurgu yapması gerektiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, İlköğretim, Değerler eğitimi, Çalışan çocuklar, Sosyal bilgiler öğretimi.

GİRİŞ

Değerler, kişisel bütünlüğümüzü oluşturur ve toplumsal bir birliktelik sağlar. Bu birliktelik, sosyal bir varlık olan insan açısından oldukça önemlidir. Çünkü insan çeşitli

¹ Bu çalışma, 10-11 Mayıs 2012 tarihlerinde, Ankara Üniversitesi tarafından düzenlenen, I. Uluslararası Eğitim Sosyolojisi Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

gereksinimlerinden ötürü, diğer insanlarla bir arada yaşamak zorundadır. İnsanların bir arada yaşayabilmesini olanaklı kılan güçlerden biri, o toplumun sosyal, siyasi, ahlaki ve kültürel ilkeleri ile kurallarını da içine alan değerlerdir. Toplumun çoğunluğu, insanların birbirlerine nasıl davranacaklarını belirleyen bu değerlere uymalıdır (Baysal ve Saman, 2010:57; Yalar ve Yanpar, 2011:80). Ancak son zamanlarda yapılan değerlendirmeler, durumun böyle olmadığını göstermektedir (Çavdar, 2002). Değerlerin yozlaştığı ve anlamını daha fazla yitirmeye başladığı günümüzde (Kan, 2010:143), ulusların değer sistemlerinde hızlı bozulmalar meydana gelmektedir. Bu durum, bireyin sosyalleşmesini, kültürel mirası sahiplenmesini, yaşadığı toplumu daha ileri taşımasını ve uygun değerlerle donanmasını sağlayacak bir değerler eğitimi zorunlu kılmaktadır (Enu, 2011:147; Hansen, Shepherd, Cammarano ve Obelleiro, 2009:540). Bu bağlamda Avustralya, Çin, Hong Kong, Tayvan, Rusya, Ukrayna, İzlanda, Güney Kore, Singapur, Vietnam, Malezya gibi ülkelerde değerler eğitimi, öğretim programlarının bir parçası haline gelmiştir (Toomey ve Lovat, 2009:220). 2005 yılında, ilköğretim programlarında yapılan değişikliklerle beraber (MEB, 2009), Türkiye’de de değerler eğitimine ilişkin benzer gelişmeler kaydedilmiştir.

Değerler eğitimi, çevre ve aile tarafından informal yollarla verilebileceği gibi, değerler üzerine yapılandırılmış bir yaşama ve öğrenme alanı olan okullarda, formal yollarla da verilebilir (Turan ve Aktan, 2008:230). Değerler eğitimi için en uygun zaman, öğrencilerin kişilik gelişimlerinin önemli ölçüde biçimlendiği bir dönem olan ilköğretim 1-5. sınıf zaman aralığıdır (Taşdemir, 2009:322). İlköğretim 1-5. sınıf dersleri temele alındığında ise tarihsel bir içeriğe sahip olması, farklı kültürlerin yaşam biçimlerine yer vermesi ve çok disiplinli olması açısından Sosyal Bilgiler dersi ön plana çıkmaktadır (Kan, 2010:140). Bu derste, öğrencilerin adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerini kazanması hedeflenmektedir (MEB, 2009). Bu değerlerin edinimi için eğitimciler olarak uygun dersi ve uygun yaş aralığını kontrol edebilme şansı-bulunmaktayken; değer eğitiminde çok önemli olan “çevre” etmenini (Aydın, 2003; Özensel, 2003; Yiğittir ve Öcal, 2010; Yin-xiao ve Ruo-nan, 2008) ve farklı çevrelerden gelen kültürel uyarıcılar kontrol edilememektedir. Kontrol edemediğimiz çevrelerden biri sokaklardır. Dolayısıyla, sokaklarda yaşayan ya da çalışan çocuklar değer edinimi açısından diğer çocuklara göre farklılık gösterebilir.

İnsan yaşamı, doğumdan ölüme kadar farklı evreler içermektedir. Bunlardan belki de en önemlisi fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişmenin büyük ölçüde gerçekleştiği çocukluk evresidir. Çocuk, Türk Dil Kurumu sözlüğünde bebeklik çağı ile erginlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insan olarak tanımlanırken, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin birinci maddesi uyarınca, 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır (Erdoğan ve Oto, 2004; Fidan, 2004; Ayan, 2011). Büyüme, gelişme ve öğrenmenin hızla gerçekleştiği bu dönemde, bireyler fiziksel, duygusal ve zihinsel anlamda henüz yeterli olgunluğa erişmemiştir. Biyolojik, psikolojik ve sosyal bir varlık olarak içinde yaşadıkları toplumla sürekli bir etkileşim halinde olan bireylerin, sağlıklı bir ruhsal yapı oluşturarak, kendilerini gerçekleştirmeleri ve çevrelerine uyum sağlayabilmeleri için

çocukluk evrelerini gelişimlerine uygun bir ortamda geçirmeleri gerekmektedir (Senemoğlu, 2001; SHÇEK, 2010). Ancak, köyden kente göç ve hızlı-çarpık kentleşmenin sonucu olarak, kentlerde sosyal, eğitsel ve ekonomik sorunlar görülmüştür. Bu sorunlar da henüz yeterli olgunluğa erişmemiş çocuğun, aileye maddi katkı sağlaması gereken bir birey olarak algılanmasına neden olmuştur. Oysaki işgücü piyasasına katılma, toplumun yetişkin insanlardan beklediği bir sorumluluktur. Bu nedenle, çocuk ve işgücü piyasasına katılım yan yana gelmesi arzu edilmeyen iki kavramdır. Çocukların işgücü piyasasına katılması konusunda böyle bir düşüncenin varlığına rağmen, geçmişte olduğu gibi günümüzde de çocuklar işgücü piyasasına katılmaktadır (Bekdaş, 2009; Boybek, 2009; Okumuş, 2009; Kızmaz ve Bilgin, 2010; Alptekin, 2011; UNICEF, 2011).

Çocukların küçük yaşlarda işgücü piyasasına katılmalarının önemli bir nedeni, ailelerin içinde bulundukları ekonomik yetersizliklerdir. Sokakta çalışan çocukların ailelerinin gelir düzeylerinin düşük olması, araştırmaların ortak bir bulgusu olarak dikkat çekmektedir (Fidan, 2004; Bilgin, 2009; Kızmaz ve Bilgin, 2010; Alptekin, 2011). Ülkeler arasında farklı sosyo-kültürel ve ekonomik yapılar nedeniyle değişik isimlerle anılıyor olsa da alan yazında sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar daha ziyade ‘sokak çocuğu’ ana kavramı altında ele alınmaktadır (Güneş ve Kalaycı, 2004; Yıldız, 2007; Okumuş, 2009). “Sokak çocukları” kavramı BM’nin çocuklara ilişkin belgelerinde 1990 yılı ve sonrasında yer almaya başlamış; Türkiye’de ise 1990’lı yıllardan sonra kullanılmıştır (SHÇEK, 2010). “Sokak çocuğu” kavramı sokakta çalışan, yaşayan, kısmen sokakta bulunan bütün çocukları kapsayabilecek oldukça geniş bir kavramdır. Bu yüzden bu çocuklarla ilgili farklı sınıflamalar da yapılmıştır. Bu doğrultuda, UNICEF, çocukların aile bağlarının biçimlerine ve çocukların sokakta bulunma şekillerine uygun bir sınıflandırma yapmaktadır. Bu sınıflandırmada, sokağı yaşam alanı olarak gören ve aileleri ile bağlarını tamamen koparmış çocuklar “sokağın çocukları” olarak adlandırılmaktadır. Sokağı bir ev ve çalışma alanı olarak kullanan, sokakta geçimlerini kazanan, ailelerine destek olmak için sokaklarda çalışan ve geceleri de evlerine dönen çocuklar ise “sokaktaki çocuklar” olarak ifade edilmektedir (PKMB, 2004; Hatloy ve Huser, 2005; Başpınar, 2007; Küntay, 2008; Gün, 2010).

Çocukların sokakta çalışmaları/çalıştırılmaları olgusu, önemli bir toplumsal sorun teşkil etmektedir. UNICEF (2008) raporuna göre tüm ülkelerde 5-17 yaş grubundaki yaklaşık olarak 215 milyon çocuk sokakta çalışmaktadır. Bu çocukların yaklaşık olarak 115 milyonu, tehlikeli işlerle uğraşmaktadır. Tam sayı belirtilmemekle birlikte, on milyonlarca çocuğun sokaklarda yaşadığı da UNICEF raporunda belirtilmiştir (Bekdaş, 2009; IPEC, 2010; UNICEF, 2012). Türkiye’de ise 6-17 yaş grubunda ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların sayısı, 1994 yılında 2 milyon 269 bin iken; 1996 yılında bu sayı 1 milyon 630 bine ve 2006 yılında 958 bine gerilemiştir. 2006 yılında elde edilen verilere göre 6-14 yaş grubunda 320.000, 15-17 yaş grubunda da 638.000 çalışan çocuk bulunmaktadır. Bu veriler, sadece kayıt altındaki çocuklarla ilgilidir. Başta kızlar olmak üzere yoğun ev işleri yapan, sokakta çalışan, mevsimlik tarım işçiliği yapan vb çocuklar bu verilere dâhil değildir. Bu yüzden kayıt dışı, sokakta çalışan çocukların sayısı tam olarak bilinmemektedir. 1994 yılından itibaren çalışan çocukların sayısında düşüş gözlemlendiği ve bu düşüşün 8 yıllık zorunlu eğitimden kaynaklandığı belirtilse de

okul saatleri dışında çalışan çocuklar göz önünde bulundurulduğunda bu düşünüşün tartışmaya açık bir konu olarak kaldığı söylenebilir (TUİK, 2007; Bekdaş, 2009; IPEC, 2010; Alptekin, 2011).

Sokakta çalışan çocuk sayısının dikkat çektiği illerden biri Diyarbakır'dır. Diyarbakır'da sokakta çalışan çocuk sayısı, 2008 yılında, 2470 olarak belirlenmiştir. Bu çocukların 2137'si eğitime devam etmektedir ve %43'ü 7-12 yaş aralığındadır (SHÇEK, 2010). Değerlerin ve değer algısının gelişimi açısından en kritik dönemde olan bu çocuklar, sokakta kültürel anlamda kontrol edilemeyecek çevrelerden gelen uyarıcılara maruz kalabilir. Değerlerin önemli ölçüde toplumsal çevre tarafından bireylere aktarıldığı düşünüldüğünde, bu çocukların Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'yla kazandırılmaya çalışılan değerlerden hangilerini edindiği ve bu değerlerin bu çocuklarda ne kadar geliştiğinin belirlenmesi önemli görülmektedir.

Amaç

Bu araştırmanın temel amacı sokakta çalışan ve çalışmayan ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerlere ilişkin algılarını belirlemektir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki soruların yanıtları aranmıştır:

İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinden;

- Sokakta çalışan çocukların değerlere ilişkin algıları,
- Sokakta çalışmayan çocukların değerlere ilişkin algıları nelerdir?

YÖNTEM

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni ile gerçekleştirilmiştir. Bu desende bir duruma ilişkin etkenler (ortam, birey, süreç vb) bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkilediklerine ve ilgili durumdan nasıl etkilendiklerine odaklanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 77). Bu çalışmada da çocukların değer algılarını etkileyebilecek ortamlardan biri olan sokakların, çocukların değer algılarını nasıl etkilediği üzerine odaklanılmıştır. Araştırmada belli durumları içeren örnek olay metinleri kullanılmış ve verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır.

Araştırmaya Diyarbakır Alıpınar İlköğretim Okulu, Kazım Karabekir İlköğretim Okulu, Vali Ünal Erkan İlköğretim Okulu ve Yahya Kemal Beyatlı İlköğretim Okulu'nda öğrenim gören 5. sınıf öğrencileri katılmıştır. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden aşırı ya da aykırı durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Aşırı ya da aykırı durum örnekleme tekniği, derin bir incelemeye tabi tutulabilecek sınırlı sayıda ancak aynı ölçüde de bilgi bakımından zengin durumların çalışmasını öngörür (Yıldırım ve Şimşek, 2006:108). Bu araştırmada sokakta çalışan ve ilköğretime devam eden çocuklar ile sokakta çalışmayan ve ilköğretime devam eden çocukların değerlere ilişkin algıları belirlenmeye çalışıldığından, aşırı ya da aykırı durum örneklemesinden

yararlanılmıştır. Araştırmaya 70 öğrenci katılmıştır. Katılımcıların özellikleri, Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo. 1 Katılımcıların Özellikleri

Özellik	f
Cinsiyet	
Kız	4
Erkek	66
Çalışma durumu	
Sokakta çalışıyor	35
Sokakta çalışmıyor	35
Yaş	
10-11	24
12-13	34

Bu araştırmaya katılan öğrencilerin 4’ü kız, 66’sı ise erkektir. Sokakta çalışan ve çalışmayan öğrencilerin sayısı 35’tir. 24 öğrenci 10-11 yaş aralığında, 34 öğrenci 12-13 yaş aralığındadır. Bu araştırmaya katılan 12 öğrenci ise yaşını belirtmemiştir.

Verilenin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırma verileri, araştırmacılar tarafından oluşturulan örnek olayları içeren metinler yoluyla toplanmıştır. Örnek olay metinleri, İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgileri Dersi Öğretim Programında yer alan değer kazanımları temel alınarak oluşturulmuştur. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan 20 değer kazanımına ilişkin örnek olaylar, öğrencilere verilmiş ve öğrencilerden ilgili örnek olaya yönelik tepkilerini belirtmeleri istenmiştir. Verilen her örnek olay bir oyunla ilgilidir. Örnek olaylarda oyunların tercih edilmesinin nedeni, çocukların oyunlar yoluyla kişilik, toplumsal ve duygusal gelişim özelliklerini yansıtabileceklerinin (Güngör, 2011) düşünülmesidir. Örneğin, “dürüstlük” değer kazanımına ilişkin olarak “*Namık ile Mesut koşu yarışı yapıyorlar. Bu yarışa sen hakemlik yapıyorsun. Mesut senin çok yakın bir arkadaşın ve bu yarışa kazanmayı çok istiyor. Yarışma bitiyor. Mesut yarışmayı kendisinin kazandığını söylüyor. Oysa sen küçük bir farkla da olsa yarışmayı Namık’ın kazandığını gördün. İki arkadaşın da senin kararını bekliyor. Bu durumda ne yaparsın? Neden?*” örnek olayı hazırlanmıştır. Veri toplama aracının geçerlilik ve güvenilirliği için hazırlanan örnek olaylar 5. sınıfı okutan iki sınıf öğretmenine gösterilmiş ve görüşleri alınmıştır. Öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda düzeltmeler yapılmış, anlaşılmayan ya da açık olmayan örnek olaylar yeniden düzenlenmiştir. Daha sonra, ön deneme yapılarak, örnek olay metinleri 5. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Uygulama sonunda 6 değer (*aile birliğine önem verme, bağımsızlık, çalışkanlık, misafirperverlik, özgürlük ve vatanseverlik*) öğrenciler tarafından anlaşılmadığından, araştırmacılar tarafından kapsam dışı tutulmuştur. Öğrencilerin görüşleri doğrultusunda, 14 değere ilişkin örnek olay metinlerine son şekli verilerek uygulama gerçekleştirilmiştir.

Araştırma verilerinin çözümlemesinde, içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayacağı bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006.). Bu araştırmada, örnek olay

metinlerinde yer alan durumlara dayalı olarak veriler çözümlenmiştir. Örnek olay metinlerine ilişkin katılımcıların verdikleri yanıtlar, kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilmiş, yer yer katılımcıların çarpıcı olan yanıtlarından doğrudan alıntılar yapılmıştır. Öğrencilerin görüşleri kodlanarak verilmiştir. Alıntılar yapılırken sokakta çalışan öğrenciler için ÇÖ, çalışmayan öğrenciler için ise Ö kodu kullanılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bulguları, amaçlarda belirtilen ve yanıtı aranan sorular temel alınarak verilmiştir.

1- Sokakta Çalışmayan Öğrencilerin Görüşleri

Sokakta çalışmayan öğrencilerin, Sosyal Bilgiler Dersi'nde kazanılması ön görülen değerlere ilişkin görüşleri, Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Sokakta Çalışmayan Öğrencilerin Değerlere İlişkin Algıları

Değer	f	Değer	f	Değer	f
Adil Olma	32	Dürüstlük	29	Sevgi	29
Barış	30	Estetik	16	Sorumluluk	25
Bilimsellik	16	Hoşgörü	26	Temizlik	19
Dayanışma	30	Sağlıklı olmaya önem verme	31	Yardıms severlik	30
Duyarlılık	29	Saygı	28		

Tablo 2'de görüldüğü gibi, sokakta çalışan çocukların 32'si adil olma, 31'i sağlıklı olmaya önem verme, 30'u barış, dayanışma ve yardıms severlik, 29'u dürüstlük ve sevgi, 28'i saygı, 26'sı hoşgörü, 25'i sorumluluk, 19'u temizlik ve 16'sı bilimsellik değerleri konusunda olumlu görüşlere sahiptir.

Adil olma değeri ile ilgili örnek olay karşısında, sokakta çalışmayan öğrenciler adil davranışlar sergileyeceklerini belirtmiştir. Bu konuda Ö19, yarışın adil olması için arkadaşına şans vermesi gerektiğini *"Evet çünkü arkadaşım yere düştüğü için mendili alamadı ve bu yarış adil değil."* şeklinde ifade etmiştir. Ö24 ise bu durum karşısında arkadaşlarının hakkını yememek için oyunu yeniden deneyeceğini *"Evet. Çünkü o yere düştüğünde koşamaz. Ve onun ve takımının hakkını yemiş oluruz. Yeniden deneyebiliriz"* diyerek açıklamıştır. Örnek olay karşısında adil davranışlar göstereceğini ifade eden öğrencilerin aksine Ö30 *"Ben olsaydım deneme yapmazdım. Çünkü ben yere onu düşürmedim."* derken, Ö22 de *"Bence hayır önüne baksaydı böyle bir durum yaşanmazdı."* diyerek oyunu yeniden denemeyeceklerini ifade etmiştir.

Barış değeriyle ilgili örnek olay karşısında sokakta çalışmayan öğrenciler barış değerini yansıtacak açıklamalarda bulunmuştur. Örneğin, Ö3, adil olma değerine bir kez daha vurgu yaparak *"Önce kimin haklı olup olmadığını onlara söylerim. Sonrada onları barıştırmaya çalışırım."* biçimde görüş belirtmiştir. Ö5 ise *"Yeniden oynarız ve bu sefer kurallara uymalarını isterim. Çünkü arkadaşlarımdan küsmesini istemem"* diyerek

arkadaşlarını barıştırdıktan sonra ne yapmaları gerektiğini de belirteceğini aktarmıştır. Barış değeri ile ilgili örnek olay karşısında barışa, sorunları konuşarak çözmeye, küslüğün yanlış olduğuna vurgu yapan çocukların aksine Ö12, yalnızca kurallara uymaya vurgu yaparak, *“Onların oyundaki kurallara uymayan çocukları çıkarmalıyız ve güzel bir oyun oynarlar.”* ifadesi ile çözümü kurallara uymayanı çıkarmakta bulunduğunu belirtmiştir.

Bilimsellik değerine ilişkin örnek olayla ilgili olarak sokakta çalışmayan öğrenciler bilimsel davranışlar gösteren açıklamalar yapmıştır. Bu doğrultuda Ö14, *“Hemen gidip annesine söyleyelim annesi de telefonda 112 arayarak hastaneye götürür.”* diyerek bu durumda izleyebileceği yolu açıklamıştır. Ö16 bilimsel davranmamamanın daha kötü sonuçlara yol açabileceğini *“Arkadaşımı uyarırdım çünkü kırıkçı kolunu daha berbat edebileceğini onun için de doktora gitmesini söylerim.”* şeklinde ifade etmiştir. Örnek olay karşısında, bilimselliğe vurgu yapan öğrencilerin aksine Ö27, *“Onu yerden kaldırıp onu o yaşlı teyzeye götürüp elini iyileştirdikten sonra onu eve götürüp geçmiş olsun derim”* şeklinde bir ifade kullanarak bilimsellikten uzak bir davranış gösterebileceğini belirtmiştir.

Dayanışma değeriyle ilgili örnek olaya ilişkin olarak çalışmayan öğrenciler, dayanışma değerini yansıtacak tepkilerde bulunacaklarını belirtmiştir. Bu örnek olay karşısında Ö10, arkadaşlarına destek olacağını *“Onlara iyi davranırım onların üzülmelerini istemem. Bir şey olmaz biz de bir daha ki turnuvada biz kazanabiliriz derim.”* şeklinde ifade etmiştir. Ö24 ise *“İyi davranırım. Çünkü biz elimizden geleni yaptık. Arkadaşlarıma geçmiş olsun derim.”* diyerek dayanışma değerini yansıtacak davranış göstereceğini belirtmiştir. Ö6 ise *“Biraz kızardım. İki sayı atsak şampiyon olurduk. Kazanmak istiyorum.”* şeklinde bir ifade kullanarak dayanışma değerini yansıtacak bir tepki de bulunmayabileceğini göstermiştir.

Duyarlılık değerine ilişkin örnek olay ile ilgili olarak, öğrenciler olumlu tepkilerde bulunacağını belirtmiştir. Ö1, mevcut durumun kendisini ilgilendireceğini *“Çünkü ders yapmalarını engelliyoruz.”* diyerek gerekçelendirmiştir. Ö19 bu durumda duyarlı davranacağını *“Arkadaşlarımdan kısık sesle konuşmasını söylerim. Başka sınıfları rahatsız etmem.”* şeklinde ifade etmiştir. Ö2 ise bu durumun kendilerini ilgilendirmedeğini *“İlgilendirmez. Çünkü onların yeri ayrı bizim yerimiz ayrı.”* şeklinde bir nedene bağlamıştır. Ö6 ise *“Hayır ilgilendirmez. Bahçe yalnız benim ve onların değil. Öyle isterdim.”* diyerek bir arada bulunmanın bir gerekliliği olarak, başkalarının haklarına duyarlı olması gerektiğini gözden kaçırmıştır.

Sokakta çalışmayan öğrenciler ilgili örnek olay karşısında dürüstlük değerine vurguda bulunan tepkiler göstermişlerdir. Örneğin, Ö3, ilgili örnek olay karşısında dürüst davranacağını *“Mesut’a derim ki haksızlık yapma az bir farkla yarışı kaybettin. Bunun için kazanan Namık”* ifadesiyle göstermiştir. Ö11 hem dürüst davranacağını hem de arkadaşına dürüst davranması gerektiğini hatırlatacağını *“Namık’ın kazanmasını söylerim. Mesut’a da “özür dilerim” ama hile yapmak çok kötü bir şey.”* şeklinde ifade etmiştir. Bu durum karşısında dürüst davranacağını belirten öğrencilere karşılık arkadaşlarını kırmamak için başka çözüm yolları seçeceklerini söyleyen öğrenciler de

bulunmaktadır. Ö7 “Yeni baştan koşmalarını isterdim”, şeklinde görüş bildirirken, Ö9 ise “Berabere derdim, üzülmesinler diye” açıklamalarını yapmıştır.

Estetik değerine sokakta çalışmayan sadece 16 öğrenci vurgu yapmıştır. Bu konuda, Ö1 estetiğin önemini “Evet. Kardan adam yapmak istiyorsak kardan adama benzemeli” şeklinde açıklamıştır. Ö21 ise “Evet önemli çünkü hem görünüş hem de yıkılmaması açısından şekli düzgün olursa daha iyi olur.” ifadesi ile estetiğe vurgu yapmıştır. Ö4 ise estetiğin önemli olmadığını “Hayır önemli değil. Çünkü, kendi istediğimiz gibi yapmalıyız. Kimseyi ilgilendirmez.” şeklinde açıklamıştır. Ö27 estetiğin değil işin önemli olduğunu “Önemli olan işi yapman” şeklinde ifade etmiştir.

İlgili örnek olay karşısında, sokakta çalışmayan öğrenciler hoşgörülü olma değerine ilişkin olarak nasıl davranacaklarını belirtmiştir. Örneğin, Ö2 kodlu öğrenci, bu doğrultuda “Eve götürüp dikerim. Nedeni, benim arkadaşım beni yakalarken yırtıldı.” diyerek arkadaşının asıl niyetinin önlüğü yırtmak olmadığını belirtmiştir. Ö9 kodlu öğrenci de bu olay karşısında hoşgörülü bir şekilde yaklaşacağını “Canı sağolsun derim. Diktiririm bişi olmaz.” diyerek belirtmiştir. Ö4 ve Ö7 ise bu olay karşısında çok hoşgörülü olamayacaklarını sırasıyla “Üzülürüm ve kızarım. Çünkü; giysilerimin başka yerlerini tutsaydı.” ve “Onun ağzını burnunu kırarım” şeklinde ifade etmiştir. Ö29 ise annesinin tepkisini düşünerek arkadaşına hoşgörülü davranmayacağını “Ona biraz kızardım çünkü annem önlüğümün yırtığını öğrenince bana kızacağı için” şeklinde ifade etmiştir.

Sokakta çalışmayan öğrenciler, yaptıkları açıklamalarla sağlıklı olmaya önem verdiklerini göstermiştir. Bu duruma ilişkin olarak, Ö19 sağlığın eğlenceden önemli olduğunu “Onlarla dışarı çıkmam sağlık eğlenceden önce gelir.” şeklinde ifade etmiştir. Ö27 ise “Hayır hasta halde hiçbir şey yapamam pencerenin önünde oturup onları izlerim.” diyerek sağlığını önemseydiğini göstermiştir. Ö7 ise kardan adam yapmak istediğini belirterek dışarıya çıkacağını, dolayısıyla kendi sağlığından daha çok kardan adam yapmayı önemseydiğini belirtmiştir. Ö30 ise arkadaşlarını kırmamanın daha önemli olduğunu “Onlarla çıkarım. Çünkü arkadaşlarımı kıramam” şeklinde ifade etmiştir.

Saygı değerine ilişkin örnek olay karşısında, sokakta çalışmayan öğrenciler olumlu açıklamalarda bulunmuştur. Bu doğrultuda Ö3, “Onu takıma alırım boyu kısa zayıf olduğu için onu oynatmayacak değilim” derken, Ö6 “Evet önemli olan kişisel özelliği gerisi önemli değil” diyerek bireysel farklılıklara saygı göstereceğini belirtmiştir. Ö1 ise “Almam. Çünkü yenilebiliriz.” derken, Ö4 “Hayır istemem. Çünkü zayıf ne işime yarar ki” şeklinde açıklamalarda bulunarak, bireysel farklılıklara saygı göstermeyeceğini belirtmiştir. Ö21 ise “İstemesem bile onu seçerim çünkü onun zayıf ve zıplayamaması onun suçu değil” ifadesi ile arkadaşına saygı duyacağını ve onu da oyuna dâhil edeceğini açıklamıştır.

Sevgi değerine ilişkin olarak, sokakta çalışmayan öğrenciler, bu değeri vurgulayacak açıklamalar yapmıştır. Ö25, “Hayır eğer yaprak koparıyorsa çok kötüdür. Çünkü o yapraklar olmasa oksijen almayız ölürüz.” ifadeleri ile doğanın canlılar için önemine vurgu yapmıştır. Ö31 ise “Bu oyun çevreye zararlı bir oyun. Çünkü bu oyunu

oyinarsak çevreye zarar vermiş oluruz.” diyerek doğa sevgisine vurgu yapmaktadır. Ö7 ise “Ben bu oyunu çok seviyorum çok” diyerek doğa sevgisinden söz etmemiştir.

Sokakta çalışmayan öğrenciler yaptıkları açıklamalarla sorumluluk alabileceklerini göstermiştir. Ö14 “Evet ben atmak isterim gol olursa biz kazanırız”, Ö28 “Evet çünkü kendime güveniyorum” şeklinde sorumluluk alabileceklerini ifade etmiştir. Ö11 ve Ö22 ise sorumluluk almayacaklarını sırasıyla “Hayır istemem kimin vuruşu iyise o kullansın”, “Hayır istemem kimin penaltısı iyise onun atmasını isterim” şeklinde ifade etmiştir.

Temizlik değerine ilişkin olarak, sokakta çalışmayan çocukların olumlu görüş belirttikleri görülmüştür. Örneğin bu konuda Ö28, temizliğe verdiği önemi “Hayır bence bu güzel bir teklif değil çünkü üstümüz başımız kirlenir” şeklinde ifade etmiştir. Ö30 de “İrenç bir teklif. Çünkü çok kirleniriz.” diyerek temizliğe vurgu yapmıştır. Ö26 “Evet güzel bir fikir oynarız” ifadesi ile temizliğe önem vermediğini açıklamıştır. Ö33 de temizlikten çok oyuna önem verdiğini “Çok iyi bir teklif isterim” şeklinde ifade etmiştir.

Sokakta çalışmayan öğrenciler, yardımseverlik değerine ilişkin olarak olumlu açıklamalar yapmıştır. Ö5, belirtilen durum karşısında, “Arkadaşım hangi oyunu istiyorsa onu oynarım çünkü üzülmesini istemem.” derken, Ö19 “Onu çağırıp onun hangi oyunu oynadığını söyleyip onun oyununu oynarız.”, Ö26 “Onu oynamasına izin veririm oynamazsa başka bir oyun oynarız.” şeklinde arkadaşlarına yardım edeceklerine dair açıklamalarda bulunmuştur. Bu öğrencilerin aksine, “Çok kızarım”, Ö11 ise “Canı istemezse başkasını alırız” şeklinde açıklamalar yapmıştır.

Sokakta çalışmayan çocukların, İlköğretim Sosyal Bilgiler dersinde kazanılması ön görülen değerlere ilişkin genel olarak olumlu görüşlere sahip oldukları söylenebilir. Bununla birlikte, kimi öğrencilerin bu değerleri içselleştirip, günlük yaşamlarının bir parçası haline getirmede sorunlar yaşadıkları görülmektedir.

2- Sokakta Çalışan Öğrencilerin Görüşleri

Sokakta çalışan öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersinde kazanılması ön görülen değerlere ilişkin algıları, Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Sokakta Çalışan Öğrencilerin Değerlere İlişkin Algıları

Değer	f	Değer	f	Değer	f
Adil Olma	28	Dürüstlük	23	Sevgi	20
Barış	34	Estetik	11	Sorumluluk	24
Bilimsellik	11	Hoşgörü	26	Temizlik	19
Dayanışma	28	Sağlıklı olmaya önem verme	30	Yardımseverlik	31
Duyarlılık	32	Saygı	29		

Tablo 3’te görüldüğü gibi, sokakta çalışan çocukların 34’ü barış, 31’i yardımseverlik, 30’u sağlıklı olmaya önem verme, 28’i adil olma, 26’sı hoşgörü, 24’ü

sorumluluk, 23'ü dürüstlük, 20'si sevgi, 11'i estetik ve bilimsellik değerleri konusunda olumlu görüşlere sahiptir.

Sokakta çalışan öğrenciler, adil olma değerine önem verdiklerini belirtmişlerdir. Örneğin, ÇÖ1 ilgili durum karşısında adil olacağını “*Evet çünkü arkadaşımın yere düştüğü için ve onun üzülmemesini isterim ve yeniden oyunu başlatırım*” sözleriyle belirtirken; ÇÖ10 “*Evet Bence denemeliyiz Çünkü oyun bir eğlencedir, ama dostluk hayat boyu sürececek bir şeydir.*” şeklinde açıklamalarda bulunarak adil davranışının yanında dostluğun öneminden söz etmiştir. ÇÖ14 ise “*isterim çünkü ben yere düşen çocuğun yerinde olsam kendimi kötü hissederim ve haksızlık olur*” şeklinde bir ifade kullanarak, böyle bir durumda empati kurarak bir haksızlığın önüne geçeceğini belirtmiştir. ÇÖ17 ise “*hayır ikimizde kaçtık sen yere düştün bende mendili aldım bizim takıma kaçtım*” diyerek, arkadaşına ikinci bir şans vermeyeceğinden söz etmiştir.

Sokakta çalışan öğrenciler, ilgili örnek olay karşısında barış değerini vurgulayacak açıklamalarda bulunmuştur. Bu bağlamda, ÇÖ2, arkadaşlarını nasıl barıştıracığını “*İki arkadaşı sürprizle barıştırdım.*” diye açıklamış, “*Onları barıştırdım. Çünkü bir oyun için küsmeleri iyi olmaz*” diyerek oyun oynamanın böyle sonuçları olmaması gerektiğini vurgulamıştır. ÇÖ21 ise arkadaşlığın ve barışın önemini “*Çünkü arkadaşlık çok iyi bişidir o yüzden arkadaşlarımızla küsmemeliyiz.*” cümleleriyle belirtmiştir.

Sokakta çalışan öğrencilerin, diğer değerlere oranla, bilimsellik değerine ilişkin daha olumsuz bir davranış sergiledikleri görülmektedir. Bu konuda, ÇÖ32 “*Hayır arkadaşımızı yabancıların yanına bırakmayız direk 112 acil hastaneyi arayıp 112 arkadaşımızı müdahale eder.*” şeklinde bilimsel olarak değerlendirilebilecek bir açıklama yapmıştır. ÇÖ21 ise “*Tedavi etsin çünkü arkadaşımızın eli kırıldığı için*” derken, ÇÖ27 ise “*Allah senden razı olsun Teyzeciğim*” şeklinde görüş bildirerek bilimsellikten uzak yanıtlar vermiştir.

Sokakta çalışan öğrenciler, ilgili örnek olay karşısında dayanışma örneği sergileyecek davranışlarda bulunacaklarını belirtmiştir. ÇÖ22 bu doğrultuda, “*Biz hep birlikte paylaşarak iki sayı değil on sayıda atarız ve birbirimize iyi davranmalıyız*” görüşünü belirtmiştir. ÇÖ27 ise arkadaşlarına kendilerinin ne kadar önemli olduğunu, onlara “*Boşver canınızdan önemli değil*” cümlesiyle anlatacağını belirtmiştir. ÇÖ14, “*kötü düşünürüm çünkü beni okul takımına almadığı için kötü davranırım*” derken, ÇÖ18 ise “*Hata yaptınız derim ve bir daha hata yapmayın derim*” diyerek kendilerine verilen örnek olay karşısında arkadaşlarına bir dayanışma örneği sergilemeyebileceklerini göstermiştir.

Duyarlılık değerine ilişkin olarak öğrencilere verilen örnek olay karşısında, sokakta çalışan öğrenciler duyarlı davranışlar göstereceklerini belirten cümleler kurmuştur. Bu konuda, ÇÖ3, ilgili örnek olay için “*Bizi ilgilendirir çünkü onlar ders yapıyorlar yoksa onlar rahatsız olur*” şeklinde bir açıklama yaparak duyarlı davranışlarının sebep olabileceği sonuca değinmiştir. ÇÖ35 ise arkadaşlarını bu konuda uyaracağını “*bizim dersimiz beden eğitimi olduğunda biraz sesiz oynayalım derim ve sınıfları rahatsız etmem*” şeklinde ifade etmiştir. ÇÖ1, “*Beni ilgilendirmez çünkü*

onlarda bedene çıktığında bizde ders işleyemiyoruz.” diyerek arkadaşlarının duyarsız davranışlarına karşın kendisinin de duyarsızca davranabileceğini göstermiştir. ÇÖ18 ise “İlgilendirmiyor çünkü sınıf dışı olduğu için” diyerek beden eğitimi dersinde bağırabileceğini, bir nedene bağlamıştır.

Dürüstlük değeriyle ilgili örnek olay karşısında sokakta çalışan öğrenciler, olumlu davranışlarda bulunacağını belirtmiştir. ÇÖ22, “Bir kişinin kazanması önemli değil kendine güvenmesi önemlidir ve biri birinin kazandığını görürse yalan atmamalıdır.” ifadeleriyle özgüvenin öneminden bahsetmiş ve dürüst davranacağını göstermiştir. ÇÖ27 de “Arkadaşım bu yarışı Namık kazandı Ben kimsenin hakkını yemem.” diyerek dürüst davranacağını ifade etmiştir. ÇÖ14 ve ÇÖ23 ise sırasıyla “Mesut’un kazanmasını söylerim” ve “Ben Mesut kazandı derim” açıklamalarıyla bu konuda dürüst davranmayabileceklerini düşündürmüştür.

Sokakta çalışan öğrencilerin yaptıkları açıklamalardan, estetik değerini önemsedikleri ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda ÇÖ18, “Çünkü düzgün olmasa hiç güzel olmaz ki” derken, ÇÖ26 “Evet düzgün olmalı ve güzel olmalı” diyerek estetik görünümü önemsediklerini göstermiştir. ÇÖ10 “Hayır çünkü arkadaşlarımızla eğlenceli vakit geçirmek için kardan adamı yapıyoruz” ifadesi ile önemli olanın estetik görünüm değil eğlenmek olduğunu vurgulamıştır. ÇÖ23 kardan adamın bir canlı olmadığı için görünümünün de önemli olmadığını “Hayır önemli değil çünkü canlı değil Kardan adam.” şeklinde belirtmiştir.

Sokakta çalışan öğrenciler, kendilerine verilen örnek olay karşısında hoşgörülü olabileceklerini belirtmiştir. Bu bağlamda ÇÖ15, “Ona derim canın sağolsun” şeklinde hoşgörüsünü ifade etmiştir. ÇÖ35 ise “bir şey olmaz derim ve bu bir oyundu yanlışlıkla önlüğümü yırttı” diyerek arkadaşının bu işi kasten yapmadığı için ona hoşgörüyle yaklaşacağını belirtmiştir. ÇÖ8 ve ÇÖ24 ise bu konuda hoşgörülü olmadıklarını sırasıyla “Ben onu müdüre şikayet ederim” ve “onu annesine söylemeliyiz” sözleriyle ifade etmişlerdir.

Sokakta çalışan öğrencilerin sağlık değerine ilişkin olarak verilen örnek olay karşısında, sağlıklı olmaya önem verdiklerine dair açıklamalar yaptıkları görülmektedir. Örneğin, ÇÖ20, “Hayır ben evde yatarım onlara derim siz gidin ben hastayım siz gidin oynayın” derken, ÇÖ30 “hayır çünkü daha çok hasta olurum.” şeklinde bir ifade kullanarak sağlıklı olmaya önem verdiğini göstermiştir. ÇÖ14, “çıkardım çünkü karla fazla oynamadığım için koşup oynarım.” diyerek böyle bir durumda hastalığını önemsemeyebileceğini göstermiştir. ÇÖ12 ise “Hayır. Çünkü onlara hasta olduğumu söyleyip bizim eve çıkmalarını isterim.” diyerek hem sağlığını hem de arkadaşlarını önemsedğini göstermiştir.

Saygı değerine ilişkin olarak sokakta çalışan öğrenciler, olumlu açıklamalar yapmıştır. ÇÖ2, “Evet isterim. Çünkü zayıfta olsa fazla zıplayamıyor da olsa alıp onunla çok çalışırız.” şeklinde arkadaşının fiziksel ve psiko-motor özelliklerine saygı duyacağını belirtmiştir. ÇÖ28 ise arkadaşının duygularını önemsedğini “evet ben arkadaşımı hiç üzmem” şeklinde dile getirmiştir. ÇÖ17 ise örnek olayda, fiziksel özellikleri belirtilen çocuğun yerine başka bir çocuğu tercih edeceğini “ben olsam büyük

çocuğu alırım.” şeklinde ifade etmiştir. ÇÖ19 ise *“ben arkadaşımı almam çünkü çok zayıf”* açıklaması ile arkadaşlarının fiziksel özelliklerinden ötürü onunla aynı takımda olmak istemediğini belirtmiştir.

Kendilerine verilen örnek olay karşısında, sokakta çalışan öğrencilerin sevgi değerine vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu duruma yönelik olarak ÇÖ27, *“Ağaçlara zarar vermem ben”* derken, ÇÖ31 *“Bence hiç doğru bir şey değil. Çünkü ağaçlarda bizler gibi canlıdır.”* şeklinde görüş bildirerek doğa sevgilerini açıklamıştır. ÇÖ5, *“Güzel bir oyun oynarım.”*, ÇÖ23 ise *“Bence güzel bir oyun çünkü hep aynı oyunları oynamaktan bıktım.”* gibi doğa sevgisini ifade etmeyen açıklamalarda bulunmuştur.

Sokakta çalışan öğrencilerin sorumluluk değerine ilişkin örnek olay karşısında, sorumluluk gerektiren davranışlar sergileyeceklerini belirtmiştir. ÇÖ29 bu doğrultuda, *“bir futbol maçında maç hala 1-1 oluyor penaltı vuruşu kullanıyor ben kullanmak isterdim”* şeklinde sorumluluk alacağını ifade etmişken; ÇÖ23 kodlu öğrenci bu konuda sorumluluk alacağını *“çok isterim çünkü gol atarsam maçı ben kurtarırım.”* şeklinde belirtmiştir. ÇÖ ise *“istemem ben kazanamam”* şeklinde bir ifade kullanarak, bu konuda sorumluluk alamayacağını belirtmiştir. ÇÖ11 ise *“Hayır çünkü ben iyi vuruş yapamam ve kazanamayız”* ifadesini kullanarak bu konuda sorumluluk alabilecek kadar kendine güvenmediğini göstermiştir.

Temizlik değeriyle ilgili olan örnek olay karşısında, sokakta çalışan öğrenciler temizliğe önem verdiklerini gösteren açıklamalarda bulunmuşlardır. ÇÖ4, bu durum karşısında *“hayır çünkü yerler hepsi çamur”* şeklinde bir açıklama yaparken; ÇÖ21 temizliğe verdiği önemi *“hayır çünkü tırnağımıza çamur girer”* şeklinde bir ifadeyle belirtmiştir. ÇÖ28 ise *“arkadaşlarla dışarıya çıkarım”* diyerek her yerinin çamur olmasını önemsemediğini göstermiştir.

Yardımseverlik değerine ilişkin olarak hazırlanmış örnek olayla ilgili olarak sokakta çalışan öğrenciler bu değere vurgu yapmışlardır. ÇÖ13, bu konuda *“Onu oyuna alırım ve oyunumuza devam ederiz oda üzülmez”* ifadesi ile arkadaşının sorunuyla ilgileneceğini belirtmiştir. ÇÖ30 ise arkadaşı için fedakârlık yapabileceğini *“onun oynadığı oyunu oynarız. Onun bizimle oynamamızı isterim.”* şeklinde belirtmiştir. ÇÖ8 *“kendisi bilir”* şeklinde bir ifade kullanırken, ÇÖ14 ise *“onu oyundan atarım”* yanıtı ile arkadaşını kendi sorunuyla baş başa bırakabileceklerini belirtmiştir.

Sokakta çalışan çocukların büyük bir kısmının Sosyal Bilgiler dersinde ön görülen kazanımları kazandıkları söylenebilir. Bununla birlikte özellikle bilimsellik ve estetik değerlerinin sokakta çalışan çocuklar tarafından yeterince benimsenmediği ifade edilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bireyler, içinde bulundukları problem durumlarına çözüm üretebilmek için sahip oldukları değerleri kullanabilirler (Dilmaç, Deniz ve Deniz, 2009). Bu çalışmada da öğrenciler, kendilerine verilen örnek olaylar karşısında, nasıl tepki vereceklerini, sahip

oldukları değerlere vurgu yaparak açıklamıştır. Araştırma sonuçlarına göre, sokakta çalışmayan öğrencilerin, en çok olumlu görüş bildirdikleri değerler, adil olma ve sağlıklı olmaya önem verme değerleri iken; sokakta çalışan öğrencilerin en çok olumlu görüş bildirdikleri değerler, barış ve duyarlılık değerleridir. Bu değerlerin yanı sıra, öğrencilerin çoğunluğu tarafından vurgulanmış olan dürüstlük, saygı, sorumluluk ve yardımseverlik değerleri Yiğittir'in (2010) yaptığı çalışmada tespit ettiği ve veliler tarafından okullarda kazandırılması en çok istenilen değerlerle örtüşmektedir. Sokakta çalışmayan öğrencilerin örnek olaylar karşısında en az vurguladığı değerler, temizlik ve bilimsellik değerleri iken; sokakta çalışan öğrenciler tarafından en az vurgulanan değerler estetik ve bilimsellik değerleridir. Her iki grupta da bilimsellik değerinin en az vurgulanan değerler arasında olması, öğrencilerin bilimsel olanla bilimsel olmayı ayırt edememesinden (Norris ve Philips, 2003), dolayısıyla fen okuryazarlığı açısından düşük düzeyde olmalarından (Dani, 2009) kaynaklanabilir. Sokakta çalışan ve çalışmayan öğrencilerin ilgili örnek olaylar karşısında adil olma, barış, dayanışma, duyarlılık, hoşgörü, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sorumluluk, temizlik ve yardımseverlik değerlerine ilişkin olumlu görüş belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın (2009) bu değerlere ilişkin farkındalık oluşturma düzeyi açısından, sokakta çalışan ve çalışmayan öğrenciler üzerindeki etkisinin benzer olması ile açıklanabilir. Ayrıca bu çalışmanın katılımcılarının, gelişim dönemi göz önüne alındığında, onların hala öğretmenlerini ve aile bireylerini model almaya devam ettiklerini de göstermektedir. Bu modeller, çocuğun sokakta çalışırken gördüğü modellerden daha baskın olabilmektedir. Ama bu çocuklar, özellikle ergenlik döneminde, aile ve öğretmenleri dışındaki sosyal çevrelerini model alabilir (Senemoğlu, 2005) ve bu çevrelerde gördüğü değerleri edinebilir. Böylece ileriki dönemlerde, sokakta çalışan ve çalışmayan öğrenciler arasında değer gelişimi açısından önemli farklılıklar oluşabilir. Sözü geçen yanıtların birbirine yakın olmasının bir başka nedeni ise, bu çalışmada her okulun her sınıfından çalışan öğrenci sayısı kadar çalışmayan öğrencinin araştırmaya dâhil edilmesidir. Böylece çalışan öğrencilerle çalışmayan öğrencilerin, çalışma koşulları dışındaki eğitsel ve sosyal çevreleri aynı tutulmaya çalışılmıştır. Böylece değer ediniminde önemli farklılıklara sebep olabilecek aile yapısı (Yiğittir, 2010), öğretmen (Memiş ve Gedik, 2010, Thompson, 2011, Yılmaz, 2009), okul ortamı (Balcı ve Yanpar, 2010), çocukların etkileşim içinde olduğu bilgi teknolojileri (Avcıoğlu, 2011) ve sosyoekonomik düzey (Gelen, Yılmaz ve Kurtulmuş, 2010) gibi değişkenlerin etkisi en aza indirgenmeye çalışılmıştır. Buna rağmen bilimsellik, dürüstlük, estetik ve sevgi değerlerinde sokakta çalışan öğrencilerin ilgili örnek olaylar karşısında bu değerleri vurgulama sıklıklarının, diğer çocuklara oranla daha az olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun nedeni, sokakta çalışan çocukların sokaktayken maruz kaldığı uyarıcılar olabilir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulardan yola çıkılarak öğretmenlerin gerek Sosyal Bilgiler dersinde gerekse diğer derslerde temizlik, bilimsellik ve estetik değerlerine daha çok vurgu yapması gerektiği söylenebilir. Bu çalışmanın benzeri, ergenlik döneminde olup sokakta çalışan ve çalışmayan, aynı zamanda eğitime devam eden öğrencilerle de yapılabilir.

Kaynakça

- Alptekin, K. (2011). Sokakta çalışan çocuklar ve aileleri: Düzce örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 22(1): 25-48.
- Avcıoğlu, G. Ş. (2011). Küresel bilgi teknolojilerinin değerler üzerindeki etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1), 1-20.
- Ayan, S. (2011). *Suçlu kim? Türkiye’de çocuk suçluluğu*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144.
- Aytar Güngör, A. (2011). Ahlaki (törel) gelişim. A. Ulusoy (Ed.), *Eğitim psikolojisi* (3. baskı) içinde 109-137. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Balcı, F. A. ve Yanpar Yelken, T. (2010). İlköğretim öğretmenlerinin “değer” kavramına yükledikleri anlamlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 81-90.
- Başpınar, Ö. (2007). *Sokak çocuğu olgusu ve Türkiye’de uygulanan hizmet modeli*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Baysal, Z. N. ve Samancı, O. (2010). İlköğretim beşinci sınıf öğrencileri ile değerler eğitimi üzerine bir çalışma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(34), 56-69.
- Bekdaş, N. (2009). *Türkiye’de çocuk işçiliği, örgün eğitim ve çalışma hayatı: Hekimbaşı örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Bilgin, R. (2009). Diyarbakır’da sokakta çalışan çocuklar üzerine sosyolojik bir araştırma, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27), 232-244.
- Boybek, S. (2009). *Sosyal yardım uygulamaları ve çocuk işçiliği arasındaki ilişki: Keçiören örneği, SYDGM sosyal yardım uzmanlık tezi*, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çavdarıcı, M. (2002). *Türkiye’de sosyal değerlerin aşınması ve kültür sömürgeciliği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dani, D. (2009). Scientific literacy and purposes for teaching science: a case study of lebanese private school teachers. *International Journal of Environmental & Science Education*, 4(3), 288-299.
- Dilmaç, B., Deniz, M. ve Deniz, M. E. (2009). Üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları ile değer tercihlerinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 9-24.
- Enu, D. B. (2011). Re-engineering values education in nigerian schools as catalyst for national development. *International Education Studies*, 4(1). 147-153.
- Erdoğu, M.Y. ve Oto, R. (2004). Sokakta çalışan ve çalışmayan çocukların atılganlık ve saldırganlık davranışları açısından karşılaştırılmaları. *Kriz Dergisi*, 12(3), 11-23.
- Evin, İ. ve Kafadar, O. (2004). İlköğretim sosyal bilgiler programının ve ders kitaplarının ulusal ve evrensel değerler yönünden içerik çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 293-304.
- Fidan, F. (2004). Çalışan çocuk olgusuna sosyo-psikolojik bakış sanayide çalışan çocuklar örneği, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 30-49.
- Gelen, İ., Yılmaz, A. ve Kurtulmuş, M. (2010). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin sosyo ekonomik düzeyleri ile değerleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 237-246.
- Gün, S. (2010). *Yoksulluk döngüsü bağlamında sokakta çalışan çocuklar*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Güneş, S. ve Kalaycı, A. R. (2004). *Sokakta yaşayan/çalışan çocuklar: tespitler ve çözüm önerileri*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

- Halstead, J. M. ve Taylor, M. J. (1996). *Values in education and education in values*. London: The Falmer Press.
- Hansen, D. T., Burdick-Shepherd, S., Cammarano, C. ve Obelleiro, G. (2009). Education, values, and valuing in cosmopolitan perspective. *Curriculum Inquiry*, 39, 587-312.
- Hatloy, A., Huser, A. (2005). *Identification of street children: characteristics of street children in Bamako and Accra* [Internet-30.03.2012 <http://www.fafon.org/pub/rapp/474/474.pdf>].
- International Programme on the Elimination of Child Labour. (2010). *Çocuk işçiliğinin sona erdirilmesi: Türkiye deneyimine kapsamlı bir bakış*, Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO).
- Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 187, 138-145.
- Kızmaz, Z., Bilgin, R. (2010). Sokakta çalışan/yaşayan çocuklar ve suç: Diyarbakır örneği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32): 269-311.
- Memiş, A. ve Gedik Güney, E. (2010). Sınıf öğretmenlerinin değer yönelimleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(20), 123-145.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2009). *Sosyal bilgiler dersi (4-5. sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu* [Internet 18.02.2012 <http://ttkb.meb.gov.tr/program.aspx?tur=velisetur=veders=vesira=vesinif=vesayfa=2>].
- Norris S.P., ve Phillips, L.M. (2003). How literacy in its fundamental sense is central to scientific literacy. *Science Education*, 87, 224-240.
- Okumuş, E. (2009). “Sokak çocuklarının sosyolojisi-Diyarbakır örneği. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(1): 9-38.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.
- Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı. (2004). *Türkiye’de sokak çocukları güncel eğilimler ve yeni gelişmeler*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı.
- Senemoğlu, N. (2001). Çocuk hakları, çalışan çocuklar eğitim sorunları. *Millî Eğitim Eğitim-Sanat-Kültür Dergisi*, 25-35.
- Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim, öğrenme ve öğretim* (12. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. (2010). *Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklara yönelik hizmet modelinin ve il eylem planlarının değerlendirilmesi raporu*. Ankara: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü.
- Taşdemir, M. (2009). İlköğretimde değerler eğitimi ve bu değerlerin Alevi-Bektaşî değerleri ile ilişkiliği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 51, 295-326.
- Thompson, M. (2011). Developing moral values in children: observations from a preschool. *Ife Center for Psychological Studies & Services*, 19(2), 394-411.
- Toomey, R. ve Lovat, T. (2009). Values education, quality teaching, and service learning: the harmony of a new pedagogy. *Beliefs and Values*, 1(2), 220-229.
- Turan, S. ve Aktan, D. (2008). Okul hayatında var olan ve olması düşünülen sosyal değerler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 227-259.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2007). *Çocuk işgücü araştırması*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- United Nations Children’s Fund. (2008). “*Child survival*” the state of the worlds children, UN Children’s Found, New York.
- United Nations Children’s Fund. (2011). *Türkiye’de çocukların durumu raporu*, UNICEF Türkiye.
- United Nations Children’s Fund. (2012). “*Children in an urban world* ” the state of the worlds children, UN Children’s Found, New York.

- Yalar, T. ve Yanpar Yelken, T. (2011). Değerler eğitiminin iyileştirilmesi ile ilgili öğretmen görüşlerinin belirlenmesi ve bir program modülü örneği geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 79-98.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, Ö. (2007). Toplumsal değişme sürecinde sokak çocukları ve sosyal dışlanma, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 5(20), 56-72.
- Yılmaz, E. (2009). Öğretmenlerin değer tercihlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 109-128.
- Yiğittir, S. (2010). İlköğretim öğrenci velilerinin okullarda kazandırılmasını arzuladığı değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 207-223.
- Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2010). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 407-416.
- Yin-xiao, Z. Ve Ruo-nan, C. (2010). Kluckhohn and Strodtbeck's value model in Chinese and American culture. *Sino-US English Teaching*, 5(4), 64-67.

Perceptions of Primary School 5th Grade Students' who are the Child Labour and who aren't at the Street towards Values in Social Studies Curriculum

Res.Ass.Ferat Yılmaz
Dicle Üniversitesi-Türkiye
yilmazferat@hotmail.com

Res.Ass.Selin Göçen
Dicle Üniversitesi-Türkiye
selingocen@gmail.com

Assist.Prof.Dr.Fatih Yılmaz
Dicle Üniversitesi-Türkiye
fatih.yilmaz@dicle.edu.tr

Extended Abstract

Problem: Values develop our personal integrity and provide a social unity. The majority of the society must comply with these values that determine how to behave to each other. But recent studies show that it is not the current case. In these days, values have degenerated, lost their meanings, and there have been rapid deteriorations in nations values systems. This issue makes values education necessary. The best time for values education is 1-5th grade, and the most appropriate course is Social Studies. In this course, students are expected to gain values of fairness, giving importance to family unity, independence, peace, being scientific, hardworking, solidarity, sensitivity, honesty, aesthetics, tolerance, hospitality, freedom, giving emphasis to be healthy, respect, love, responsibility, cleanliness, patriotism and helpfulness. When we have the chance of controlling the best time and most appropriate lesson for values education as educators, we can't control environment factor and cultural stimulants from different backgrounds which are very important in values education. One of the environments that we can't control is streets. Therefore, children who are the child labor at the streets may differ according to other children in terms of values acquisition. So, in this study, it is tried to determined perceptions of the students who are the child labor and who aren't at the streets towards values predicted to give in Social Studies Curriculum.

Method: This study which is conducted by qualitative research approach was carried out with 70 students consisting of 35 students who work on the streets and 35 students who do not work on the streets and studying in lower level socio-economic schools determined via extreme or deviant case sampling. The texts obtained from the case studies were analyzed by content analysis.

Findings: According to results of this study, it was concluded that the students who are the child labor and who aren't at the streets reported favorable opinions about values of fairness, peace, solidarity, sensibility, tolerance, paying attention to be healthy, respect, responsibility, cleanliness, and helpfulness. Moreover, it draws attention that the children who are the child labor emphasized values of being scientific, honesty, aesthetic, and love more frequently on the basis of related case studies. When the least emphasized values by the students who aren't the child labor are cleanliness and being scientific; the least emphasized values by the students who are the child labor at the streets are aesthetic and being scientific.

Suggestions: On the basis of the findings of this study, it can be suggested that teachers should put more emphasis on the values of cleanliness, being scientific and aesthetic in either social Studies courses or other courses. A similar study can be carried out with the adolescent students who are the child labor and who aren't at the streets.

Keywords: Education, Primary school, Values education, Child labor, Social Studies Education

